

**ЛОКУС ДОМУ В СЕРЕДНЬОВІЧНОМУ ЛЬВОВІ
(НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ "АПТЕКАР"
ЮРІЯ ВИННИЧУКА)**

Статтю присвячено вивченню локусу дому в середньовічному Львові на матеріалі роману Ю. Винничука "Аптекар". Визначено домінуючі риси культурно-історичної та локальної ідентифікації локусу дому, способи його візуалізації та наративні прийоми, використання яких забезпечує композиційну єдність твору.

Ключові слова: *локус дому, середньовічне місто, Львів, роман "Аптекар", Ю. Винничук.*

Одна із перших рецензій на роман Юрія Винничука – "Аптекар" Юрія Винничука: да прибуде з нами роман" Є. Станісеви́ча містить цікаве судження рецензента: "Перед нами пригоди не стільки персонажів (хоча вони тут ще ті: взірцево насичені і з провізерською точністю відміряні), скільки жанрів і стилістик" [17]. Воно зорієнтовує дослідження літературознавців на аналіз жанрово-стильових особливостей твору. Однак, "Аптекар", очевидно, – це не тільки жанрово-стильовий експеримент автора, а й цікавий приклад опису середньовічної епохи в сучасній українській літературі. Просторово-часовий хронотоп тексту, створений із окремих цікавих локусів, презентує місто Лева епохи Середньовіччя і безпосередньо атмосферу урбаністичного простору цієї доби.

З-поміж існуючих у літературознавстві понять на позначення окремих просторових явищ визначальне місце у композиційній структурі роману Ю. Винничука "Аптекар" та його ідейно-смісловому наповненні посідає локус дому. Використовуючи традиційний поділ простору на закритий та відкритий, у семіотичі художнього тексту Ю. Лотман локусом називає закриті просторові образи у складі відкритого, безмежного. При цьому домінують думка дослідника про приуроченість героя твору до місця його дій [12, с. 26].

Відповідно до притаманних локусу рис, він має й окремі ознаки тотожності щодо існуючого в реальному вимірі об'єкта та певного культурного його значення для соціуму, внаслідок чого формуються стереотипні уявлення про нього [14, с. 88]. При цьому, як зауважує Т. Субботіна, локус є своєрідним простором, що включений у культурний текст та прив'язаний до конкретного місця, має фізичні межі і кордони [18, с. 112]. Таке його розуміння дає змогу визначити ті домінуючі риси та засоби реалізації локусу дому в середньовічному Львові, за допомогою яких досягається композиційна єдність твору.

Актуальність нашого дослідження зумовлена потребою інтерпретації роману "Аптека" Ю. Винничука, зважаючи не лише на його новизну в сучасному літературному процесі, а й на необхідність з'ясування особливостей використання художніх засобів і прийомів, якими послуговувався автор для відтворення локусу дому в культурній столиці XVII століття, зважаючи на зростання наукового інтересу до теми міста (зокрема, Львова) у наукових розвідках Т. Возняка [6], С. Заїки [9], К. Котинської [10] та інших.

Так, вивченню локусу та визначенню його якісно визначальних рис, відмінних від інших просторових явищ (топос, міський текст тощо), присвячені наукові розвідки Т. Субботіної [18], В. Прокоф'євої [14], С. Ляпіна [13] та інших. Дослідження творчості Ю. Винничука (окремих його романів) представлено лише у поодиноких розвідках М. Рябченко (концепт маски) [15], М. Єщенко (історичне тло як складник поетики абсурду у творчості Ю. Винничука) [8], О. Січкара (прояви комічного в українській літературі, на прикладі творів прозаїка) [16] та інших науковців, що засвідчує актуальність запропонованої нами теми та її новизну.

Попри те, що хронологічні рамки доби Середньовіччя обмежуються приблизно серединою XVI ст., А. Гуревич переконує у тривалому – якнайменше ще протягом одного століття – збереженні явищ, що позначають період його завершення: Відродження та Реформацію [7, с. 312]. При цьому "...не можна вважати помилковою думку, – читаємо у В. Шевчука – що Середньовіччя в наших умовах накладалося на Ренесанс та Бароко й тривало до XVIII ст., — це ніби ріка в ріці" [19, с. 12].

Збереження таких його явищ спостерігається під час відтворення середньовічного міста, яке підпорядковується власним законам існування ("...Львів – місто-хамелеон. Мінливе і непростійне, як вродлива жінка, яка знає собі ціну [...]. Ось ти думаєш, що він уже твій, а він – як пісок поміж пальців" [3, с. 248]), загалом та локусу дому як його окремої реалізації зокрема у творчості Ю. Винничука. А тому й цілком закономірним є той факт, що "місто, з огляду на свою аномальність та точковість, навіть не може насправді бути частиною цього околу, краю, країни – це "місце" на околі" [6].

Частиною Львова, одним із його локусів, є дім аптекаря Лукаша Гулевича, який повертається до міста Лева після навчання в медичному університеті Падуї і внаслідок таємничих обставин стає спадкоємцем самотнього дядька його товариша Мартина Айрера. Однак опису будинку Лукаша передує його локальна ідентифікація зі Львовом: "Будинок Мартинового стрийка стояв на розі Ринку і сліпучої вулички, що мала назва Дорога за оленем через те, що сам будинок, як і аптека, називалися "Під Крилатим Оленем" [3, с. 42]. Така культурно-історична зумовленість топографії та топоніміки визначається необхідністю ідентифікувати окремі явища (дім та аптека в ній тощо) із містом, його локальною, проте визначальною для урбаністичного простору територією – місцем, на якому відбуваються привселюдні страсти ("театр смерті") [3, с. 291]. Адже тоді "топографія вказує на такий спосіб опису, який окреслює шляхи, межові лінії, зв'язки та перехрестя і який, отже, віддає перевагу розвідці відкритих і обмежених зв'язків перед систематичним закріпленням..." [2, с. 8].

Відмежованість, закритість дому від зовнішнього простору міста завдяки мурам, що оточують сад біля будинку Лукаша, є наскрізь середньовічною рисою: "Довкола садка височіли мури, мене це цілком задовольняло, бо не люблю, коли хтось до мене зазирає" [3, с. 43]. Подібне відтворення Львова середньовічної доби простежується й під час зображення локусу дому міського ката: "...тут між мурами панував затінок, сонце могло зазирнути сюди хіба ополудні" [3, с. 172]. Тобто у такий спосіб "замкнутий простір... протистоїть відкритому "зовнішньому" [12, с. 277–278]. При цьому в першому випадку можна зауважити схвальний від-

гук Лукаша про таке локальне розміщення дому, яке, – як й традиційне середньовічне (і не тільки) місто та прилеглі до нього землі, – огороджувалися стінами, навіть якщо й решта цієї території не вважалася священною [6]. А відтак і бажання головного героя відмежуватися від зовнішнього світу не лише із особистісних незначних суб'єктивних причин (збереження деталей особистого життя тощо), а й з метою уникнення випадкової можливості викриття його найбільшої таємниці – життя під іменем товариша Мартина Айрера.

Вагомого конструктивного значення набуває образ зимового саду, який розкинувся по той бік будинку Лукаша: "...стирчали сухі пагони малини, скоцюблені галузки кущиків і тоненькі стовбури якихось ще молодих саджанців" [3, с. 43]. При цьому первісному смислу символу саду, – Едему – Ю. Винничук надає нового значення: втраченого колись раю, що застиг у своїй нерухомості: "увесь у снігу" [3, с. 43].

Опривалення цієї частини локусу дому і через деякий час залишається майже без змін: Лукаш знаходить у ньому втіху ("...не раз милувався цим диким неляканим світом, який жив посеред міста своїм життям і нічого не знав про те, що відбувається за ним..." [3, с. 141], однак не прагне відтворити колись квітучий сад, а керується радше практичною метою: "...вирішив засадити садок чимось корисним – лікувальними зелями і яриною" [3, с. 142]).

Попри те, що визначальним, на перший погляд, є образ будинку ("право на успадкування **цілого дому** й аптеки в **ньому**" [3, с. 29], а не навпаки), семантичним центром у його реалізації є безпосередньо аптека, що утворює разом з іншими не менш важливими об'єктами цілісність локусу дому в середньовічному Львові. Адже, як зауважує Анциферов, сутність міста вдається роздивитись "не лише в частинах, у фрагментах... а й у своїй цілісності" [1, с. 64].

Прикметним є те, що безпосередньо художньому простору дому (частини будинку, придатної для проживання) увагу приділено лише до моменту його облаштування. Візуалізація локусу дому відбувається шляхом відтворення автором психічних – щирий подив та захоплення помешканням – ("...з трьома простори-

ми приміщеннями, над якими містилося два покої, а над ними – захращене всіляким непотребом горище. Та цього мовби замало – то ще й великий підвал з окремими входом..." [3, с. 42–43] тощо) та фізичних – потреба дати лад та зусилля, які необхідно при цьому докласти – ("...першого дня вивільнив з непотребу на жилюму поверсі лише один pokій, у якому збирався відпочивати, тепер там окрім широкого горіхового ліжка і шафи не було більше нічого ..." [3, с. 44]) відчуттів. Дії, пов'язані з домом, є своєрідним подієвим етапом, необхідним для логічності оповіді: фактично всі подальші події локалізуватимуться в аптеці.

Однак, не випадковими є й наративні прийоми, які використовував автор упродовж всього роману: рецепція дому Мартінового стрійка, що заснована на відтворенні фізичних і психічних його елементів сприйняття його нового господаря і має емоційно-оцінний компонент, як правило, ґрунтується на записках Лукаша Гулевича, тобто й оповідь ведеться від першої особи. У такий спосіб авторові вдається не лише детально передати сподівання "спадкоємця", а й ретельніше відтворити внутрішню наповненість успадкованого будинку та аптеки в ньому, адже її аналіз здійснюється високоосвіченим фахівцем. Окремі відомості можна отримати із загальної канви твору (зміну призначення саду Лукаша, візуалізація дому Каспера тощо), у якій увагу оцінній складовій локусу дому приділено значно менше уваги: емоційність замінюється дипломатичністю.

До того ж відтворення атмосфери середньовічної аптеки досягається завдяки використанню окремих елементів її маркування: меблів ("...всі стіни, аж до стелі, були заставлені шафами й полицями з ясеню" [3, с. 43]), інвентарю і, найголовніше, – ліків: "В інших слоїках і пушках зберігалися чудодійні екстракти з цілющих трав і мінералів, жмутки засушеного зілля розмаїті корінці звисали гірляндами зі волоків..." [3, с. 44]. Ю. Винничук використовує середньовічний прийом нагромодження (перелічування окремих предметів, об'єктів тощо, які, незважаючи на свою величезну кількість, все ж продовжують перебувати у природній впорядкованості). Таке припущення цілком вірогідне, адже письменник зізнається, що під час роботи над романом послуговувався численними описами середньовічної епохи

("Над робочим столом у мене є стелаж, то чотири полиці в ньому було забито книжками, яких я потребував для "Аптекаря", і ще чимало чого було в електронному вигляді в папці. З захопленням читав "Біографію Лондона" Пітера Акройда: життя міст того часу було багато в чому подібне. Крім того, штудіював цілу серію книжок, де описувалися окремі явища та суспільні феномени: "Історія бридоти", "Історія тіла", "Історія гігієни" – щось польською, щось російською. "Історія епідемій у Львові" Харевичевої – це книга саме про той період, коли у Львові була морвиця: там дуже добре описується стан каналізації, стан тогочасної медицини" [5]).

Беззаперечною є й амбівалентна природа аптеки, яка розміщується в будинку: поруч із типово середньовічними рисами у відтворенні локусу дому можна зауважити ренесансні (написи на глечиках з ліками зроблено каліграфічними латинськими літерами), накладання на які рис попередньої історичної епохи має іронічний характер: "...траплялися такі дивогляди, як "Dequinta Essentia", "Auroraphilosophorum", "Philosophiaocculta", "Thesaurusthesaurorum"... " [3, с. 48]. Адже для Лукаша Гулевича – через тривале перебування у Європі й виважене рішення щодо сприйняття наукового мислення його інтеграції з переконаннями професорів університетів Венеції та Падуї, що якісно відрізнялося від існуючих на той час у Львові, – домінантними залишаються вже перевірені аптекарські методи. Тому він "відразу переставив усі непотрібні... книжки на найвищу полицю, а які потребував для роботи, розташував під руками" [3, с. 48]. Серед книжок Мартинового дядька в аптеці можна було знайти й такі, у яких подавалися досить незвичні рецепти із використанням людського черепа, зелених ящірок, крові чоловіка, котячого мозку чи ластівчиного гнізда, які повинні вилікувати різноманітні недуги: параліч, епілепсію, застарілі виразки тощо.

Особливістю відтворення локусу дому є те, що автор зумисне вдається до докладного опису елементів, які утворюють просторову єдність аптеки. Насамперед йдеться про інший асортимент, який виконує нелікувальну функцію: настоянки, ром та смакові горілки, прянощі, адже останні "приносили куди більший ви-торг, аніж самі ліки, бо коштували дорого, які афродизіяки...

тому кожна аптека мусила мати в себе шафран, перець, імбир, селерову настоянку і труфелі" [3, с. 50–51]. Однак, попри намагання відповідати усім вимогам, які висувуються до аптек того часу, ця залишається "не типовою. Взірцева аптека мусить мати так зване муміє..., мариноване людське м'ясо, людський тлущ, мох, який виростає на черепі покійника, а також наливку на кістках" [3, с. 83–84]. Усі ці уявлення нового часу Лукаш Гуревич привозить із Європи, адже, як він зізнається, на німецьких землях було видано відповідний указ, за яким фармацевти мали певну кількість частин людського тіла.

Зосередження уваги читачів на аптеці, яка розміщується в будинку і утворює разом із іншою його частиною, придатною для проживання, та садом гармонійну єдність, є одним зі складників, що забезпечує відтворення локусу дому епохи Середньовіччя. Збереження традиційних середньовічних рис, майстерне поєднання нарративних прийомів (від першої особи та третьої особи), що підкреслюється акцентуацією уваги на емоційно-оцінному компоненті відтворенні фізичних та психічних відчуттів Лукаша Гулевича у сприйнятті успадкованого ним будинку та аптеки в ньому, й окремих художніх засобів і прийомів дають можливість відтворити локус дому в середньовічному Львові.

Дім / аптека як закритий просторовий образ, з яким пов'язані ключові події етапи роману, його композиційні складники, що досягається завдяки використанню Ю. Винничуком прийомів, достовірних фактів епохи Середньовіччя, у творі цілком очевидно протиставляється мінливості та відкритості міста, яке приймає до свого простору кораблі і мандрівників, містичних персонажів і звичайних міщан, злодіїв і героїв.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Анциферов Н.П.* "Непостижимый город...": [Сборник]. – СПб.: Лениздат, 1991. – 333 с.
2. *Бернард Вальденфельс.* Топографія Чужого: студії з феноменології Чужого. / Бернгард Вальденфельс – К.: ППС (2002), 2004. – 206 с.
3. *Винничук Ю.П.* Аптекарь: роман / Юрій Винничук; худож.-оформлювач Л.П. Вировець. – Харків: Фоліо, 2015. – 443 с.
4. *Винничук Ю.* Мій новий роман називається "Аптекарь", назва проста і дохідлива: [розмова з Ю.Винничуком / розмовляв і нотував ЮК, "Збруч"]. – [Електронний ресурс] – Режим доступу від 15.03.2016: <http://dyskurs.com.ua>

/pro_litproces/yuriy-vinnichuk-miy-noviy-roman-nazivayetsya-aptekar-nazva-prosta-i-dohidliiva.html.

5. *Винничук Ю.* Реалізм в літературі – це часто страшенно нудно [розмова з Ю. Винничуком / розмовляв і нотував Євгеній Станісеви́ч]. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.theinsider.ua/rus/art/yurii-vinnichuk-interv-yu-2015/>

6. *Возняк Т.* "Феномен міста". – [Електронний ресурс] – Режим доступу від 05.03.2016: http://www.ji.lviv.ua/ji-library/Vozniak/misto/lviv_vsjakomu-gorod.htm

7. *Гуревич А.Я.* Категории средневековой культуры, 2-е изд., испр. и доп. – М.: Искусство, 1984. – 350 с.

8. *Єщенко М.Ю.* Історичне тло як складник поетики абсурду в новелі Ю. Винничука "Святе сімейство" / М. Єщенко // Філологічні семінари. – 2013. – Вип. 16. – С. 298–305.

9. *Зайка С.* Особливості львівського тексту у сучасній українській поезії. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://masters.kubg.edu.ua/index.php/gi/article/view/111>.

10. *Котинська К.* Львів, не зовсім реальний / Катажина Котинська // Критика. – 2002. – № 7–8. – С. 56–58.

11. *Курціус Е.Р.* Європейська література і латинське середньовіччя / Ернст Роберт Курціус: [пер. з нім. А. Онішка]. – К. : Літопис, 2007. – 752 с.

12. *Лотман Ю.М.* Структура художественного текста / Ю.М. Лотман. – М. : Искусство, 1970. – 384 с.

13. *Лятин С.Х.* Концепты и топосы, или Еще один подход к пониманию преподаванию философии // Современные подходы к преподаванию философии. Архангельск: изд-во Пом ГУ, 1998. – С. 19–27.

14. *Прокофьева В.Ю.* Категория пространство в художественном преломлении: локусы и топосы // Вестн. Оренб. гос. ун-та. – 2005. – № 11. – С. 87–94.

15. *Рябенко М.М.* Концепт маски у творчості Ю. Винничука / М.М. Рябенко // Літературознавчі студії. – 2013. – Вип. 39 (2). – С. 360–366.

16. *Січкач О.М.* Специфіка комічного в сучасній українській літературі (на прикладі творчості вісімдесятників) / О.М. Січкач // Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки. – 2014. – № 1. – С. 98–104.

17. *Станісеви́ч Є.* "Аптека́р" Ю́рія Винничука: да прибу́де з нами роман / Є.Станісеви́ч. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.theinsider.ua/art/aptekar-yuriya-vinnichuka-da-pribude-z-nami-roman/>.

18. *Субботина Т.В.* Локус, топос, урбоним, микротопоним: к вопросу о содержании пространственных понятий // Вестник Челябинского государственного университета. – 2011. – № 24 (239). Филология. Искусствоведение. – Вип. 57. – С. 111–113.

19. *Шевчук В.* Муза Роксоланська: Українська література XVI–XVIII століть: У 2 кн. Книга перша : Ренесанс. Раннє бароко. – К. : Либідь, 2004. – 400 с.

Стаття надійшла до редколегії 15.04.16

Т. В. Литвинчук, асп.
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

**ЛОКУС ДОМА В СРЕДНЕВЕКОВОМ ЛЬВОВЕ
(НА МАТЕРИАЛЕ РОМАНА "АПТЕКАРЬ" ЮРИЯ ВИННИЧУКА)**

Посвящена изучению локуса дома в средневековом Львове на материале романа Ю. Винничука "Аптекарь". Определены доминантные черты культурно-исторической и локальной идентификации локуса дома, способы его визуализации и нарративные приемы, использование которых обеспечивает композиционное единство произведения.

Ключевые слова: *локус дома, средневековый город, Львов, роман "Аптекарь", Ю. Винничук.*

T. V. Litvynchuk, Postgraduate Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv

**THE LOCUS "HOUSE" IN MEDIEVAL LVIV CITY
(BASED ON THE NOVEL "PHARMACIST" BY Y. VYNNYCHUK)**

This article is focused on studying of the locus "house" in medieval Lviv city, based on the novel "Pharmacist" by Y. Vynnychuk. In the article, we defined the main lines of cultural, historical and local identification of the locus "house" as well as the methods of its visualization and narrative methods whereby the compositional unity of the writing is provided.

Keywords: *locus "house", medieval city, Lviv, novel "Pharmacist", Y. Vynnychuk.*

УДК 821.161.1-343 Д. Хармс

А. Львович, студ.
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

**МИФОПОЭТИКА
ПОВЕСТИ ДАНИИЛА ХАРМСА "СТАРУХА"**

Проведён анализ мифопоэтических компонентов повести Даниила Хармса "Старуха" на базе нарративных конструкторов и интертекстуального рисунка.

Ключевые слова: *Даниил Хармс, мифопоэтика, нарратив, интертекст.*

"...У него было ощущение жизни как чуда, и не случайно у него много рассказов о чуде. Очень характерен рассказ о человеке, который мог творить чудеса, но за всю свою жизнь не сотворил ни одного чуда – ему достаточно было сознания, что он может творить чудеса. Чудо, понимание жизни как чуда, при-